

แนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและนิเวศโดยชุมชนอย่างยั่งยืน จังหวัดชัยภูมิ

THE SUSTAINABLE MANAGEMENT GUIDELINES FOR COMMUNITY-BASED
AGRO-ECOTOURISM IN CHAIYAPHUM PROVINCE

ประมุข ศรีชัยวงศ์¹, โชติกา สิงหาเทพ², พจ ตูพจ³, พงษ์เมธิ์ ไชยศรีหา⁴,

พานูวัฒน์ กิตติกรวรรณนท์ รัตนพิมลพลแสน⁵, และรัชดา ภักดียิ่ง⁶

Pramuk Srichaiwong¹, Chotika Singhatep², Pot Toopot³, Pongmetee Chaiseeha⁴,

Panuwat Kittikronwaranon Rattanapimonphonsaen⁵, and Ratchada Phakdeeying⁶

^{1,2,3,4,5,6} คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

^{1,2,3,4,5,6} Faculty of Social Sciences and Humanities, Northeastern University

e-mail: pramuk.sri@neu.ac.th

Received: September 25, 2024 Reviewed: October 19, 2024 Revised: November 15, 2024 Accepted: November 29, 2024

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง แนวทางของการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและนิเวศโดยชุมชนอย่างยั่งยืน จังหวัดชัยภูมิ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและนิเวศโดยชุมชน 2) เพื่อศึกษาผลกระทบจากการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและนิเวศโดยชุมชนในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม และ 3) เพื่อศึกษาแนวทางของการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและนิเวศโดยชุมชนอย่างยั่งยืน เก็บข้อมูลการวิจัยเชิงปริมาณจากประชาชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่วิจัย จำนวน 200 คน และเชิงคุณภาพจากผู้มีส่วนได้เสียจากการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและนิเวศโดยชุมชนในการ สันทนาการกลุ่มย่อยจำนวน 12 คน และสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 6 คน เพื่อหาแนวทางในการ บริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและนิเวศอย่างยั่งยืน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการศึกษาวิจัย คือผลการวิเคราะห์สภาพการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและนิเวศโดย ชุมชน พบว่าความคิดเห็นของประชาชนด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยวชุมชนในภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อวิเคราะห์รายด้าน พบว่าด้านสังคม ประเพณี วัฒนธรรมชุมชน มีคะแนนค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ สิ่งแวดล้อม ด้านการบริการนักท่องเที่ยว และด้านเศรษฐกิจชุมชน ตามลำดับ ผลการศึกษาผลกระทบจากการ บริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและนิเวศโดยชุมชน ในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมพบว่า ด้าน เศรษฐกิจ ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้น มีงานทำในท้องถิ่น ได้รับการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก และ เอกลักษณะชุมชนเพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว ส่วนผลกระทบด้านลบยังเกิดความเหลื่อมล้ำในชุมชน และการแสวงหาผลประโยชน์จากกลุ่มบุคคลบางกลุ่ม ผลกระทบด้านสังคม/ประเพณี/วัฒนธรรม พบว่า ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน สามารถปรับตัวและนำเอาภูมิปัญญา ประเพณีวัฒนธรรมตลอดจนเอกลักษณ์ชุมชนมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ สามารถยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ส่วนผลกระทบในด้านลบพบว่าเกิดความเหลื่อมล้ำในชุมชน และชุมชนใกล้เคียงที่ไม่ได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง

ชาดการมีส่วนร่วมและเกิดความขัดแย้งในชุมชน มีความเสี่ยงด้านความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สิน ปัญหา ยาเสพติด ในด้านสิ่งแวดล้อมพบว่าเกิดการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นระเบียบสวยงาม บ้านพักอาศัย ห้องน้ำให้ถูก สุขลักษณะ อาหารสะอาดถูกสุขอนามัย ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในการดูแลสุขภาพสภาพแวดล้อมและ ทรัพยากรธรรมชาติมากยิ่งขึ้น ส่วนผลกระทบด้านลบในด้านสิ่งแวดล้อม พบว่ามีปริมาณขยะมูลฝอย และ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ สำหรับแนวทางของการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและ นิเวศโดยชุมชนให้เกิดความยั่งยืนนั้น มีแนวทางดังนี้ คือ 1) นโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยว ต้องกำหนด แผนงานการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนที่ชัดเจน มีความต่อเนื่องและให้บทบาทกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เข้ามาขับเคลื่อนนโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยว 2) การมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคีเครือข่ายร่วม พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและนิเวศในชุมชน 3) กิจกรรมการท่องเที่ยว เน้นวิถีชีวิต วิถีชุมชน เอกลักษณ์ ชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับนักท่องเที่ยว ในด้านกิจกรรมการเกษตรและเรียนรู้ระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อมชุมชน ที่สมดุลและยั่งยืน 4) สร้างระบบระบบกลไกการบริหารจัดการท่องเที่ยวที่ดี มีประสิทธิภาพ มีคุณธรรม ลดความเหลื่อมล้ำในชุมชนในรูปของคณะกรรมการซึ่งมีหน่วยภาครัฐเป็นที่ปรึกษา 5) การพัฒนาศักยภาพของ บุคลากรในท้องถิ่น และ 6) การส่งเสริมตลาดสินค้าเกษตรในท้องถิ่น

คำสำคัญ: ผลกระทบ, การบริหารจัดการโดยชุมชนอย่างยั่งยืน, การท่องเที่ยวเชิงเกษตรและนิเวศ

Abstract

The objectives of the research on the sustainable management guidelines for community-based agro-ecotourism in Chaiyaphum Province were: 1) to study the management of community-based agro-ecotourism; 2) to investigate the impacts of the management of community-based agro-ecotourism in terms of economy, society and environment; and 3) to explore the sustainable management guidelines for community-based agro-ecotourism. Quantitative research data were collected from 200 subjects in the research area and qualitative data were collected from 12 stakeholders in community-based agro-ecotourism management by focus group discussions and 6 key informants by in-depth interviews to explore the sustainable management guidelines for community-based agro-ecotourism. Data were analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation and content analysis.

The analysis results of the management of community-based agro-ecotourism revealed that the overall opinion of the people on the management of community-based tourism was at a high level. When analyzing each aspect, the aspect of society, traditions, and community culture gained the highest mean scores, followed by the environment, tourist services, and community economy, respectively. The study results on the impacts of

the management of community-based agro-ecotourism in terms of economy, society and environment can be presented as follows. Regarding the economy, people have increased income and have jobs in the local area. Facilities and community identity have been developed to attract tourists. The negative impacts also have included inequality in the community and exploitation by certain groups of people. In terms of social/traditional/cultural impacts, people have knowledge and understanding of community tourism management, and can adapt and use the wisdom, traditions, culture, and identity of the community to develop products that can improve their quality of life. The negative impacts have included inequality in the community and nearby communities that have not been involved in the tourism activities, lack of participation and conflict in the community, risk of safety of life and property, and drug problems. In terms of the environment, the areas have been improved to be orderly and beautiful. Houses, toilets have been improved to be clean and hygienic. Food is also safe and clean. People also have more knowledge and understanding in caring for the environment and natural resources. As for the negative impacts on the environment, a large amount of waste and degradation of natural resources have been found. The sustainable management guidelines for community-based agro-ecotourism can be summarized as follows. 1) Tourism promotion policy must specify a clear and continuous community tourism development plan and give local administrative organizations a role in driving the tourism development policy. 2) Public participation and network partners in developing community-based agro-ecotourism are required. 3) Tourism activities that emphasize the way of life, community lifestyle, community identity should be organized and served as sources of learning for tourists about agricultural activities and ecosystem and community environment that are balanced and sustainable. 4) A good, efficient, ethical tourism management system that reduces inequality in the community should be implemented in the form of the committee with government agencies as advisors. 5) The potential of local personnel should be developed. 6) Local agricultural products should be promoted.

Keywords: Impact, Sustainable community-based management, Agro-ecotourism

บทนำ

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรม ที่มีบทบาทต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งรัฐบาลได้กำหนด ยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวเป็นภารกิจที่สำคัญ ในการสร้างรายได้ โดยการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่ดี พื้นฟู แหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และสร้างบุคลากรให้มีคุณภาพ เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนา อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เพราะการท่องเที่ยวถือเป็นหัวใจหลักในการสร้างรายได้ รวมถึงเป็นแหล่งกระจาย รายได้และการจ้างงานเพื่อช่วยเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับชุมชน (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2558) การกำหนดแผนงานการท่องเที่ยวของภาครัฐที่ต่อเนื่อง สนับสนุนการดำเนินการไว้ในทุกระดับ ทั้งใน ระดับนานาชาติ ระดับชาติ ระดับกลุ่มจังหวัดและระดับจังหวัด แต่จากสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้ส่งผล กระทบต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศ ทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก กระทรวงการท่องเที่ยว และกีฬา ได้มีการปรับเปลี่ยนแผนงานให้สอดคล้องกับสถานการณ์ เพื่อให้การท่องเที่ยวมีศักยภาพในการ แข่งขัน ตลอดจนส่งเสริมให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางของการท่องเที่ยวในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2560) ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศที่เน้นการพัฒนาที่ ครอบคลุมในทุกมิติทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการพัฒนาคนและชุมชน ให้มีความพร้อม มีศักยภาพที่เอื้อต่อการจัดการท่องเที่ยวได้ด้วยตนเอง ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นอย่างมี ประสิทธิภาพและพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวสีเขียวและการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ทั้งนี้ประเทศไทย มีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลายกระจายตามภูมิภาคของประเทศ และมีจุดเด่นแตกต่างกันไป ในแต่ละชุมชนท้องถิ่น การส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามาบริหารจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเองถือเป็นเครื่องมือสำคัญใน การส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่นและอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนให้ยั่งยืน (กรมการท่องเที่ยว, 2565) การส่งเสริมให้ ชุมชนมีการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่โดยการท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro Tourism) เป็นการ ท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นทางการเรียนรู้วิถีเกษตรกรรมของชาวนบพเน้นการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวให้เกิด การเรียนรู้ด้านการเกษตรและวิถีชีวิตวัฒนธรรมประเพณี เป็นการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดการ เรียนรู้ เกิดประโยชน์ ก่อให้เกิดรายได้ต่อชุมชนและตัวเกษตรกร สร้างการอนุรักษ์ควบคู่ไปกับการท่องเที่ยว เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนและสภาพสิ่งแวดล้อม (ศิริภา มณีรัตน์ และ จุฑาทิพย์ เถลิ้มผล, 2560) ซึ่งโดยหลักการพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรแล้ว จะต้องประกอบไปด้วยสิ่งต่างๆ ให้นักท่องเที่ยวได้ชม มีบางสิ่งให้นักท่องเที่ยวได้ทำ และผลผลิตให้นักท่องเที่ยวได้ซื้อ (K.S. Sowmya et al., 2014) แต่อย่างไรก็ ตามยังมีหลายประการที่ส่งผลต่อความยั่งยืนและประสิทธิภาพของการท่องเที่ยว เป็นต้นว่า ขาดมืออาชีพใน การบริหารจัดการ หลายชุมชนยังขาดความรู้และทักษะด้านการจัดการท่องเที่ยวที่เป็นระบบ ทำให้ไม่สามารถ จัดการทรัพยากรและกิจกรรมการท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งอาจนำไปสู่ความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม และการสูญเสียความน่าสนใจของแหล่งท่องเที่ยวได้ (วนิดา อ่อนละมัย, 2563) แนวทางการท่องเที่ยวเกษตร ที่สำคัญจะต้องมีตลาดการท่องเที่ยว มีแหล่งวัฒนธรรม การผลิต และวิถีชีวิตชุมชนเป็นองค์ประกอบ (เจษฎา นกน้อย, 2559) ด้านทรัพยากรที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ หลายชุมชนมีข้อจำกัดหรือเสี่ยงต่อการถูก ทำลาย จากการท่องเที่ยวที่มากเกินไป ขาดการวางแผนและการควบคุมที่ดี ทำให้แหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรม และลดคุณค่าด้านสิ่งแวดล้อมในระยะยาว (United Nations Development Programme, 2022) ซึ่งจะ

เห็นได้ว่าการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น สิ่งที่ต้องคำนึงถึงนอกจากการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจของชุมชนแล้ว ด้านความยั่งยืนที่เกิดจากผลกระทบจากการท่องเที่ยว โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ชุมชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการอย่างเหมาะสมด้วย

จังหวัดชัยภูมิ ได้กำหนดยุทธศาสตร์ การบริหารจัดการการท่องเที่ยวให้มีมาตรฐานสากล ไว้หลายแนวทาง เป็นต้นว่า พัฒนาฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเดิม และส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวใหม่ให้มีศักยภาพ มีมาตรฐานสอดคล้องกับความต้องการของตลาด การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแบบครบวงจรเที่ยวได้ตลอดทั้งปี และทุกฤดูกาล ตลอดจนเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน และวิสาหกิจชุมชนให้เข้ากับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวแบบบูรณาการ เชื่อมโยงกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวสู่ความยั่งยืน (สำนักงานจังหวัดชัยภูมิ, 2560) อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ ได้รับการส่งเสริมเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยจังหวัดชัยภูมิ เนื่องจากเป็นพื้นที่ ที่มีภูมิประเทศสวยงาม มีลำน้ำพรม ไหลผ่านเป็นแหล่งน้ำสำคัญในการหล่อเลี้ยงวิถีชีวิตชาวบ้าน และอยู่ติดกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว มีพื้นที่การเกษตรที่สำคัญ คือ แหล่งปลูกส้มโอที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งของจังหวัด กระจายตามริมแม่น้ำพรม กลายเป็นจุดเด่นของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและธรรมชาติที่บริหารจัดการโดยชุมชน มีเส้นทางท่องเที่ยวทั้งทางบก และทางน้ำนั่งเรือเที่ยวสวนผลไม้ รอบ ๆ สองริมฝั่งแม่น้ำพรม การศึกษาประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น การบายศรีสู่ขวัญให้กับนักท่องเที่ยว ร่วมรับประทานอาหารพื้นบ้านตลอดจนการพักแรมแบบ Homestay แต่อย่างไรก็ตามในอีกด้านของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแห่งนี้ ยังไม่มีการศึกษาถึงผลกระทบจากการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและนิเวศในพื้นที่อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ ให้ครอบคลุมทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืน ผู้วิจัยได้มองเห็นความสำคัญในประเด็นดังกล่าว และเพื่อเป็นประโยชน์ทางวิชาการและสาธารณะต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและนิเวศโดยชุมชน อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ
2. เพื่อศึกษาผลกระทบจากการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและนิเวศโดยชุมชน อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ ในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม
3. เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและนิเวศโดยชุมชนอย่างยั่งยืน

วิธีการวิจัย

การศึกษานี้ ได้ทำการศึกษาวิจัยในพื้นที่ชุมชน 4 หมู่บ้าน ตำบลโนนทอง อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรและนิเวศโดยชุมชน ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) จากการกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างโดยใช้เกณฑ์ในกรณีจำนวนประชากรทั้งหมดมีจำนวนหลักร้อย จะใช้กลุ่มตัวอย่าง 15-30 % (ยuthพงษ์ กัยวรรณ, 2543, น.74) เนื่องจากจำนวน

ประชากรในแต่ละหมู่บ้านมีจำนวนระหว่าง 200 – 700 คน จาก 4 หมู่บ้าน ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 200 คน เป็นตัวแทนในการตอบแบบสอบถาม ส่วนกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เจาะจงเลือกผู้มีส่วนได้เสียที่มีบทบาทในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและนิเวศโดยชุมชน จังหวัดชัยภูมิ และมีความสมัครเป็นผู้ใช้ร่วมกิจกรรม ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้บริหารโรงเรียน ชาวบ้าน และผู้แทนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่วิจัย จำนวน 12 คน เข้าร่วมการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) เพื่อศึกษาผลกระทบจากการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรนิเวศโดยชุมชนในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม และเจาะจงเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ที่มีความพร้อมและมีความสมัครใจให้ข้อมูล ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ประกอบไปด้วยผู้อำนวยการท่องเที่ยวและการกีฬา จังหวัดชัยภูมิ หรือผู้แทน นายกองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ ผู้นำในชุมชน ตัวแทนภาคประชาชนและผู้ประกอบการในชุมชน จำนวน 6 คน เพื่อหาข้อเสนอแนะในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและนิเวศโดยชุมชน ให้มีประสิทธิภาพและเกิดความยั่งยืน

การศึกษาวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ดังต่อไปนี้ คือ

ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและนิเวศโดยชุมชน อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ โดยการใช้แบบสอบถามความคิดเห็นกับกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่วิจัย เพื่อนำข้อมูลมาทำการวิเคราะห์สภาพปัญหาการบริหารจัดการและผลกระทบจากการดำเนินการของชุมชน

ระยะที่ 2 ศึกษาผลกระทบจากการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและนิเวศโดยชุมชน อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ ในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่นำผลการวิจัยในระยะที่ 1 มาวิเคราะห์สภาพปัญหาและผลกระทบจากการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนที่ผ่านมา โดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง จากหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่วิจัย ผู้นำชุมชน และตัวแทนชาวบ้าน เข้าร่วมวิเคราะห์และแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา ผลกระทบ และแนวทางในการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion)

ระยะที่ 3 ศึกษาแนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและนิเวศโดยชุมชนอย่างยั่งยืน โดยการนำผลการศึกษาในระยะที่ 2 เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนตำบลโนนทอง อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ จากวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงจากหน่วยงานรัฐ ได้แก่ ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดชัยภูมิหรือผู้แทน ผู้นำในชุมชน ตัวแทนภาคประชาชนและผู้ประกอบการในชุมชน เพื่อได้ข้อเสนอแนะแนวทางของการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและนิเวศของชุมชนที่มีความเหมาะสมและเกิดความยั่งยืน

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วย ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน นำเสนอข้อมูลเป็นตารางประกอบคำอธิบายเกณฑ์ที่ใช้ในการแปลความหมายข้อมูล การแปลความหมายของค่าเฉลี่ยได้กำหนดขอบเขตของค่าเฉลี่ย ดังนี้ (บุญชม ศรีสะอาด, 2554, น.209) ช่วงค่าเฉลี่ยการแปลความหมาย 4.50-5.00 หมายถึง ระดับของปัญหาและผลกระทบในระดับมากที่สุด 3.51-4.50 หมายถึง ระดับปัญหาและผลกระทบอยู่ในระดับมาก 2.51-3.50 หมายถึง ระดับปัญหาและผลกระทบอยู่ในระดับปานกลาง

1.51-2.50 หมายถึง ระดับปัญหาและผลกระทบอยู่ในระดับน้อย 1.00-1.50 หมายถึง ระดับปัญหาและผลกระทบอยู่ในระดับน้อยที่สุด

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ จากการตีความ ในรูปของการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ตั้งแต่การลดทอนข้อมูล (data reduction) การจัดระบบข้อมูล (data organization) การตีความนำข้อมูลสรุป (data interpretation to conclusion) และความสัมพันธ์กันนำมาสรุปเป็นความเรียง

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและนิเวศโดยชุมชน ในด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยวชุมชน ทั้ง 4 ด้าน ประกอบด้วย ด้านการบริการนักท่องเที่ยว ด้านเศรษฐกิจชุมชน ด้านสังคม/ประเพณี วัฒนธรรม และด้านสิ่งแวดล้อม ตามตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย และระดับ ความคิดเห็นของประชาชนต่อระดับปัญหาและผลกระทบในการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและนิเวศโดยภาพรวมทั้ง 4 ด้าน

ระดับปัญหาและผลกระทบ	ค่าเฉลี่ย	การแปลผล
1. ด้านการบริการนักท่องเที่ยว	3.68	มาก
2. ด้านเศรษฐกิจชุมชน	3.62	มาก
3. ด้านสังคม/ประเพณี วัฒนธรรม	3.83	มาก
4. ด้านสิ่งแวดล้อม	3.82	มาก
เฉลี่ยรวม	3.74	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่า ระดับปัญหาและผลกระทบต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและนิเวศโดยชุมชน ตำบลโนนทอง อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ ในภาพรวม มีระดับปัญหาและผลกระทบอยู่ในระดับมาก ($M = 3.74$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าด้านสังคม/ประเพณี วัฒนธรรม มีคะแนนค่าเฉลี่ยความคิดเห็นสูงสุด รองลงมาคือ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านการบริการนักท่องเที่ยว และด้านเศรษฐกิจชุมชน ตามลำดับ

2. ผลการศึกษาข้อเสนอแนะจากการตอบแบบสอบถามปลายเปิด (Open-ended questions) ในการให้ข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและนิเวศโดยชุมชน มีผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 116 คน คิดเป็นร้อยละ 58 ของแบบสอบถามทั้งหมด หลังจากนั้นนำมาเทียบเป็นร้อยละ 100 เพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและนิเวศโดยชุมชน ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 จำนวนและร้อยละของข้อเสนอแนะในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตรและนิเวศ
โดยชุมชน ตำบลโนนทอง อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ

ข้อเสนอแนะ	จำนวน (คน)	ร้อยละ (%)
1. ควรพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้ดียิ่งขึ้น	15	12.93
2. ต้องการให้แก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน	3	2.59
3. ควรมีการปรับปรุงเรื่องการคมนาคมให้ดียิ่งขึ้น	18	15.52
4. หน่วยงานควรช่วยส่งอาชีพและรายได้ให้กับผู้สูงอายุและประชาชนอย่างทั่วถึง	25	21.55
5. ควรจัดให้มีการอบรมด้านต่างๆ เช่น ด้านภาษาต่างประเทศ และการทำ การเกษตรแปรรูป	2	1.72
6. ควรมีบริการทางการแพทย์ที่ดียิ่งขึ้น เช่นมีแพทย์อยู่ประจำ รพ.สต.	2	1.72
7. ควรจัดให้มีกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยวให้มากกว่านี้	2	1.72
8. ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้มากยิ่งขึ้น	8	6.90
9. ควรมีการสานสัมพันธ์ระหว่างชุมชนใกล้เคียงเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่ง ท่องเที่ยว	2	1.72
10. ควรจัดให้มีกิจกรรม และสถานที่ท่องเที่ยวที่หลากหลายมากขึ้น	14	12.07
11. การเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมทำกิจกรรม	13	11.21
12. ควรจัดให้มีตลาดจำหน่ายสินค้า และมีตลาดรองรับสินค้าของชุมชน	7	6.03
13. ต้องการให้มีไฟฟ้าเพื่อการเกษตร และเพื่อความสะดวกในสวนส้มโอ	2	1.72
14. ควรมีวิทยากรให้ความรู้ด้านการท่องเที่ยว	3	2.59
รวม	116	100

จากตารางที่ 2 พบว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรและนิเวศ ตำบลโนนทอง อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ ได้เสนอแนะประเด็นการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตรและนิเวศ พบว่าหน่วยงานควรช่วยส่งอาชีพและรายได้ให้กับผู้สูงอายุและประชาชนอย่างทั่วถึงมากที่สุด ร้อยละ 21.55 รองลงมาได้แก่ ควรมีการปรับปรุงเรื่องการคมนาคมให้ดียิ่งขึ้น ร้อยละ 15.52 ควรพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้ดียิ่งขึ้น ร้อยละ 12.93 ควรจัดให้มีกิจกรรม และสถานที่ท่องเที่ยวที่หลากหลายมากขึ้น ร้อยละ 12.07 และการเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมทำกิจกรรม ร้อยละ 11.21 ตามลำดับ

3. ผลการศึกษาผลกระทบจากการดำเนินการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและนิเวศโดยชุมชน เป็นการนำผลการศึกษาวิจัยในระยะที่ 2 จากการสนทนากลุ่มย่อยตามประเด็นการวิจัย ในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ผลการศึกษา ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลกระทบจากการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและนิเวศโดยชุมชน ตำบลโนนทอง อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ ในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

ด้าน	ผลกระทบจากการจัดการท่องเที่ยวต่อชุมชน	
	ด้านบวก	ด้านลบ
เศรษฐกิจ	1) ชุมชนสามารถกำหนดราคาสินค้าได้เอง 2) ชุมชนมีอาชีพที่หลากหลายมากขึ้น นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมรายได้ เช่น จักสาน ผ้าทอมือ และกลุ่มเกษตรกรปลูกผักปลอดสารพิษ 3) มีการแปรรูปสินค้าผลผลิตการเกษตร 4) ลดการย้ายถิ่นฐานลงเนื่องจากสามารถประกอบอาชีพในชุมชนได้ 5) หน่วยงานทั้งภาครัฐ และภาคเอกชนให้ความสนใจ และเกิดการลงทุนในชุมชนมากขึ้น 6) ได้รับการสนับสนุนโครงการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน 7) ก่อให้เกิดรายได้ที่เป็นธรรมในชุมชน 8) ชุมชนค้นพบอัตลักษณ์ที่มาจากกล้วยไม้ซึ่งเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม	1) รายได้จากการท่องเที่ยวยังพบว่ากระจุกอยู่เฉพาะหมู่บ้านศูนย์กลางการท่องเที่ยว ไม่กระจายไปสู่หมู่บ้านใกล้เคียงอย่างแท้จริง ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างชุมชน 2) การขายที่ทำกินให้กับนายทุนต่างถิ่นมากขึ้น 3) การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนมาพึ่งพาภายนอกมากยิ่งขึ้น 4) การควบคุมมาตรฐานสินค้าจะต้องได้รับการกำหนดมาตรฐาน และยกระดับให้เป็นที่ยอมรับในด้านคุณภาพที่ชัดเจนมากขึ้น 5) ความไม่เท่าเทียมในการจัดสรรพื้นที่จำหน่ายสินค้าทางการเกษตร
สังคม	1) คนในชุมชนเกิดการตื่นตัวให้ความสำคัญต่อการพัฒนาตนเอง และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น 2) ชุมชนมีความตระหนักในการเป็นเจ้าของบ้านที่สามารถบริการนักท่องเที่ยวได้ 3) ประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนได้ถูกนำมาสืบสานอีกครั้ง สื่อถึงความเป็นอัตลักษณ์ทางด้านวัฒนธรรมของชุมชน 4) ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับความสนใจ และมีคุณค่าที่แสดงถึงความเป็นตัวตน เช่น ด้านกล้วยไม้ลายชิตที่ประยุกต์สายน้ในลำน้ำพรม นำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับยุคสมัย และวิถีชีวิตของคนในปัจจุบัน 5) ทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนที่เข้มแข็ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้สูงอายุที่อยู่ในชุมชนมีศักยภาพและมีความพร้อมรับมือต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชน และสามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สื่อถึงความเป็นตัวตนของชุมชนออกมาถ่ายทอดเป็นสินค้าผลิตภัณฑ์ชุมชนได้	1) ชุมชนมีความเสี่ยงต่อการเกิดอาชญากรรม ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ต้องมีความระมัดระวังมากขึ้น 2) การเกิดช่องว่างระหว่างผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของชุมชน ซึ่งอาจจะนำมาสู่ความขัดแย้งในชุมชนได้ 3) เกิดการกระจุกตัวด้านงบประมาณการพัฒนาที่ส่งผลกระทบต่อพัฒนาชุมชนอื่น 4) การแสวงหาผลประโยชน์จากภายนอกโดยที่ชุมชนไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง 5) หน่วยบริการทางป้องกันเหตุฉุกเฉินไม่เพียงพอ 6) ปัญหาเสพติดที่อาจจะมีเพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงของชุมชนท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาอยู่ในชุมชน 8) เกิดช่องทางให้กับกลุ่มมิจฉาชีพมากขึ้น

ด้าน	ผลกระทบจากการจัดการท่องเที่ยวต่อชุมชน
ด้านบวก	ด้านลบ
สิ่งแวดล้อม 1) โครงสร้างพื้นฐานได้รับการพัฒนาขยายเข้าสู่ชุมชน เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว เช่น การปรับปรุง ถนน ระบบไฟฟ้า น้ำประปา เป็นต้น 2) ชุมชนได้รับการพัฒนาปรับปรุงสิ่งก่อสร้างเพื่ออำนวยความสะดวก และปรับปรุงภูมิทัศน์ให้ชุมชนมีความเป็นระเบียบสวยงาม เช่น ป้ายบอกทาง ห้องน้ำ และร้านอาหาร ร้านค้าในชุมชน 3) ชุมชนมีภูมิทัศน์ที่สวยงามโดยธรรมชาติ มีจุดเด่นน่าสนใจ ซึ่งมีภูมิทัศน์ที่เป็นภูเขาล้อมรอบและมีลำน้ำพรมไหลผ่านหมู่บ้าน มีความสวยงามและมีวิถีชีวิตของชาวบ้านริมน้ำพรมที่น่าสนใจ อีกทั้งยังมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ 4) การสร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิดให้กับคนในชุมชน ร่วมกันพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรและนิเวศที่เป็นทุนชุมชนที่สวยงาม 5) ชุมชนให้ความสำคัญเกี่ยวกับการรักษาความสะอาด รวมถึงการควบคุมปริมาณขยะ และจัดเก็บขยะได้อย่างเป็นระบบ	1) ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน มีโอกาสถูกทำลายและเกิดสภาพเสื่อมโทรม 2) ขยะมูลฝอย และมลภาวะในชุมชนมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น 3) ต้องมีหน่วยจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดี และสร้างกฎระเบียบเป็นแนวปฏิบัติแก่ชุมชนและนักท่องเที่ยวเพื่อลดผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวทางน้ำ

จากตารางที่ 3 ผลจากการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและนิเวศโดยชุมชน ตำบลโนนทอง อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ นั้นพบว่าเกิดผลกระทบขึ้นในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อม ซึ่งมีทั้งในด้านดีที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน เช่น ด้านเศรษฐกิจ ก่อเกิดรายได้ให้กับประชาชนจากนักท่องเที่ยวเดินทางมาเยี่ยมชมและใช้จ่ายในพื้นที่ ผลผลิตทางการเกษตรโดยเฉพาะส้มโอ ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจของชุมชนมีช่องทางการตลาดและขยายผลผลิตมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามผลกระทบในด้านลบซึ่งเป็นสิ่งที่ตามมาจากการจัดการท่องเที่ยวก็พบว่ามีความหลายด้านเช่นเดียวกัน อาทิ การกระจายรายได้ไม่ทั่วถึง ความเหลื่อมล้ำในชุมชน ความขัดแย้งจากชุมชนไม่ได้รับประโยชน์โดยตรง ทัศนคติและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ตลอดจนความเสื่อมโทรมของทรัพยากรทางธรรมชาติ ซึ่งจะต้องมีหน่วยงานมารองรับและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบเพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อการจัดการท่องเที่ยวชุมชน

4. ผลการศึกษาแนวทางบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและนิเวศโดยชุมชนอย่างยั่งยืน จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และทำการวิเคราะห์ข้อมูลได้ดังนี้ คือ

1) ด้านนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการท่องเที่ยวของจังหวัด มีความสำคัญต่อการพัฒนาพื้นที่ โดยเฉพาะชุมชนที่ได้รับการยกระดับมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวขึ้นนั้น หน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่ที่

เกี่ยวข้องจะต้องกำหนดนโยบายให้ชัดเจน การบูรณาการทุนชุมชน ทุนทรัพยากรและทุนหน่วยงานที่เข้ามาส่งเสริมให้สอดคล้องกับวิถีของชุมชน

2) การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว จะต้องมาจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่อย่างแท้จริง ไม่ใช่เกิดจากความต้องการของหน่วยงานภาครัฐ แต่หน่วยงานต่างๆ จะต้องคอยเป็นที่เลี้ยง หรือเป็นที่ปรึกษาให้กับชุมชน กล่าวคือความยั่งยืนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว นั้น จะต้องมาจากความต้องการของชุมชนก่อน การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยมีหน่วยงานอื่น ๆ ทั้งหน่วยงานของรัฐและเอกชนเป็นที่ปรึกษา และให้การสนับสนุนตามความจำเป็น

3) ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว ต้องดำเนินกิจกรรมให้เหมาะสมภายใต้การจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและนิเวศ เพราะแหล่งท่องเที่ยวมีต้นทุนที่ดีและเหมาะสมในการเพาะปลูกผลไม้ และทุนทางทรัพยากรทางธรรมชาติที่สวยงาม มีภูคั้งและแม่น้ำพรมไหลผ่าน มีทัศนียภาพที่สวยงาม อากาศบริสุทธิ์ จากต้นทุนที่ดีชุมชนต้องเตรียมการรองรับนักท่องเที่ยว ทั้งด้านการพัฒนาคน พัฒนาสิ่งแวดล้อมและที่อยู่อาศัย ร้านอาหาร ห้องน้ำให้ถูกสุขอนามัย จัดระเบียบในชุมชนตามเส้นทางท่องเที่ยว

4) พัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว ให้มีความสะดวก และความปลอดภัยในการเดินทาง ทั้งทางเดินเท้า ทางรถยนต์ พาหนะนำเที่ยวและทางเรือซึ่งจะต้องมีเสื้อชูชีพในขณะอยู่บนเรือนำเที่ยว และจะต้องสร้างจุดสนใจแวะชมวิถีชุมชน ตามเส้นทางท่องเที่ยว

5) ส่งเสริมอัตลักษณ์ชุมชน เป็นกิจกรรมที่สำคัญในการจัดการท่องเที่ยว เพื่อสร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวและกลับมาเที่ยวซ้ำ เช่น ประเพณีการต้อนรับนักท่องเที่ยว ผูกข้อมือรับขวัญนักท่องเที่ยว หรืออาหารวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว

6) ด้านการรักษาความปลอดภัย ชุมชนท่องเที่ยวต้องมีการวางแผนในการรักษาความปลอดภัยที่อาจเกิดขึ้นกับนักท่องเที่ยว ทั้งจากเหตุปะทะต่าง ๆ เหตุทะเลาะวิวาท เหตุรบกวนรำคาญเมาอาละวาด ตลอดจนการประสานงานไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การช่วยเหลือ

7) ด้านบ้านพัก โฮมสเตย์ ควรสะท้อนถึงวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการสัมผัสประสบการณ์ที่แท้จริง ควรมีสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน เช่น ห้องพักที่สะอาด ห้องน้ำที่ถูกสุขลักษณะ และการจัดการขยะที่เหมาะสม เพื่อให้นักท่องเที่ยวรู้สึกสบายและปลอดภัย

8) ด้านการบริการ ชุมชนควรได้รับการฝึกอบรมในด้านการบริการลูกค้า การบริหารจัดการธุรกิจ และทักษะด้านภาษาต่างประเทศ เพื่อเพิ่มความสามารถในการต้อนรับนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศ

9) ด้านสิ่งแวดล้อม การส่งเสริมกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเชิงนิเวศ ที่เชื่อมโยงกับการเรียนรู้และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น การลดการใช้พลังงาน การจัดการขยะ การใช้วัสดุที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

10) ด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยว ในลักษณะของชุมชนจะอยู่ในรูปของคณะกรรมการดำเนินงาน ที่ประกอบไปด้วยผู้นำ ความเข้มแข็งของชุมชน ความสามัคคีในชุมชน การบริหารงานที่เป็นธรรม ลดความเหลื่อมล้ำ และการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยว

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาวิจัย การบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและนิเวศโดยชุมชน ตำบลโนนทอง อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ พบว่าโดยภาพรวมความคิดเห็นของประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตร มีความคิดเห็นต่อสภาพปัญหาและผลกระทบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอยู่ในระดับมาก ($M = 3.74$) ทั้งนี้เพราะการบริหารจัดการอยู่ในรูปคณะกรรมการที่มาจากผู้นำและสมาชิกในชุมชน ที่ยังขาดความพร้อมในหลาย ๆ ด้าน ทั้งความรู้ ประสบการณ์ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านสังคม ประเพณี วัฒนธรรมชุมชน มีคะแนนค่าเฉลี่ยความคิดเห็นสูงสุดรองลงมาคือ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านการบริการนักท่องเที่ยว และด้านเศรษฐกิจชุมชน ตามลำดับ และพิจารณารายด้านพบว่า ดังนี้คือ

ด้านการบริการนักท่องเที่ยว พบว่าการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอยู่ในระดับมาก ($M = 3.68$) เมื่อพิจารณารายประเด็นพบว่า ประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ การเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวมีความสะดวกปลอดภัย มีค่าเฉลี่ยความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ($M = 3.89$) รองลงมา คือการป้องกันและรักษาความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยว ($M = 3.79$) ป้ายประชาสัมพันธ์บอกแหล่งท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ ($M = 3.76$) และบ้านพักโฮมสเตย์ที่ถูกสุขลักษณะ ($M = 3.74$) ตามลำดับ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงประสิทธิภาพของการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่ดี และความร่วมมือกันจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและทุกภาคส่วนในการร่วมพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้มีความสะดวก ปลอดภัย ซึ่งสอดคล้อง กับวารุณี เกตุสะอาด (2554) จากการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในเขตทวิพัฒนากรุงเทพมหานคร พบว่าผลการประเมินอยู่ในระดับสูงในด้านความปลอดภัย และความสะดวกที่เป็นปัจจัยพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยว

ด้านเศรษฐกิจพบว่าการบริหารจัดการอยู่ในระดับมาก ($M = 3.62$) เมื่อพิจารณารายประเด็น พบว่า ประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การพัฒนาสินค้าที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน อยู่ในระดับมาก ($M = 3.72$) รองลงมา คือ การเพิ่มมูลค่าและพัฒนาผลิตภัณฑ์ในแหล่งท่องเที่ยว ($M = 3.66$) การแบ่งปันผลประโยชน์ และรายได้จากการจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นธรรมกับการเพิ่มมูลค่าและพัฒนาผลิตภัณฑ์ในแหล่งท่องเที่ยว ($M = 3.64$) และผลผลิตทางการเกษตรของชุมชนมีมูลค่าเพิ่มขึ้น ($M = 3.62$) สอดคล้องกับ Srichaivuong et al. (2020) ได้รายงานผลการศึกษาผลกระทบจากการบริหารจัดการท่องเที่ยวของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่าปัจจัยสำคัญในการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนจะต้องคำนึงถึงความยั่งยืนทางด้านเศรษฐกิจ เกิดการกระจายรายได้ภายในท้องถิ่นจากกิจกรรมและการพัฒนาสินค้าอัตลักษณ์ที่เป็นผลิตภัณฑ์ชุมชน

ด้านสังคม/ประเพณี วัฒนธรรม พบว่าการบริหารจัดการอยู่ในระดับมาก ($M = 3.83$) เมื่อพิจารณารายประเด็น พบว่าประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ประชาชนในชุมชนมีความเข้าใจและยอมรับวัฒนธรรมที่แตกต่างของนักท่องเที่ยว มีค่าเฉลี่ยความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ($M = 3.96$) รองลงมาคือ การต้อนรับ

นักท่องเที่ยวตามแบบวิถีชาวบ้าน ($M = 3.93$) การอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น (ค่าเฉลี่ย = 3.84) และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยว ($M = 3.80$) ตามลำดับ สอดคล้องกับวันทนา ฉิมบ้านดอน (2552) รายงานถึงการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชน นอกจากมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่หลากหลายแล้ว กิจกรรมด้านการแสดงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นมีส่วนทำให้ยกระดับศักยภาพการท่องเที่ยวของชุมชนได้รับการยอมรับและมีมาตรฐานการท่องเที่ยวที่ดีขึ้น

ด้านสิ่งแวดล้อม พบว่าการบริหารจัดการอยู่ในระดับมาก ($M = 3.82$) พบว่า ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ อยู่ในระดับมาก ($M = 3.89$) รองลงมาคือ มีการจัดการของเสียในแหล่งท่องเที่ยว และชุมชนมีระบบในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ($M = 3.86$) และมีการคัดแยกขยะมูลฝอยในระดับครัวเรือนชุมชนอย่างถูกต้อง ($M = 3.80$) ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับวีระศักดิ์กรปัญญา (2554) ได้รายงานผลการศึกษารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ป่าชุมชนอ่าวท่าเลน บ้านท่าพรุตำบลเขาทอง จังหวัดกระบี่ ศักยภาพที่เหมาะสมต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องมาจากการมีส่วนร่วมของชุมชน ตั้งแต่การกำหนดหลักเกณฑ์ กฎ กติกาตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน ตำบล โดยออกเป็นข้อบัญญัติตำบล ส่วน Srichaivoung et al. (2020) กล่าวว่าผลกระทบจากการท่องเที่ยวในด้านสิ่งแวดล้อม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องกำหนดพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้ชัดเจน เพื่อลดผลกระทบจากการท่องเที่ยว โดยเน้นให้มีกลไกในการสร้างความรู้ สร้างความเข้าใจในด้านผลกระทบและแนวปฏิบัติที่ถูกต้องให้กับนักท่องเที่ยวด้วย

ด้านผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ ที่มีการกระจุกตัวอยู่เฉพาะหมู่บ้านที่มีการท่องเที่ยว ซึ่งส่งผลทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในชุมชนใกล้เคียง ซึ่งสอดคล้องกับรายงาน Srichaivoung et al. (2020) ได้รายงานผลการศึกษาผลกระทบจากการบริหารจัดการท่องเที่ยวของชุมชน ในการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนในด้านเศรษฐกิจนั้น ต้องคำนึงถึงการกระจายรายได้จากกิจกรรมการท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ของชุมชน

ด้านสังคม การพัฒนาที่ไม่เท่าเทียมกัน ความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นระหว่างชุมชนท่องเที่ยวและชุมชนใกล้เคียง ซึ่งชูวิทย์ ศิริโชคเวชกุล (2544) กล่าวว่าหัวใจสำคัญในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation)

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ มีข้อเสนอแนะจากการวิจัย เพื่อให้ชุมชนตำบลโนนทอง อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ในพื้นที่ได้เป็นแนวทางในการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและนิเวศโดยชุมชนอย่างยั่งยืน ดังนี้

1) ด้านเศรษฐกิจชุมชน จะต้องพัฒนากลุ่มอาชีพให้มีความหลากหลาย เพื่อเป็นทางเลือกให้กับนักท่องเที่ยว พัฒนาสินค้าให้มีคุณภาพตรงกับความต้องการของนักท่องเที่ยว และจัดทำบัญชีรายรับ รายจ่ายให้ถูกต้อง โดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาให้การช่วยเหลือให้ถูกต้อง

2) ด้านบริการนักท่องเที่ยว คณะกรรมการดำเนินงานจะต้องเพิ่มช่องทางการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวให้หลากหลายช่องทาง ตลอดจนข้อมูลสารสนเทศการท่องเที่ยวที่น่าสนใจให้กับนักท่องเที่ยวได้

เข้าถึงได้ง่าย นอกจากนี้คณะกรรมการดูแลการท่องเที่ยวต้องสามารถให้ข้อมูลสารสนเทศในการท่องเที่ยวได้ตลอดจนให้คำแนะนำให้กับนักท่องเที่ยวได้อย่างถูกต้อง

3) ด้านสังคม ประเพณี วัฒนธรรมชุมชน จะต้องมีการส่งเสริมในการสร้างความรู้ ความเข้าใจให้กับประชาชนในแหล่งท่องเที่ยว ได้รับทราบและเตรียมพร้อมในการรองรับผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่จะตามมา ตลอดจนการดำเนินกิจกรรม หรืออัตลักษณ์ชุมชนให้สอดคล้องกับการท่องเที่ยวชุมชน

4) ด้านสิ่งแวดล้อม การพัฒนาปรับปรุงภูมิทัศน์ให้เป็นระเบียบ เรียบร้อยเกิดความสวยงาม การสร้างความรู้ ความเข้าใจในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการขยะมูลฝอยในระดับครัวเรือนได้อย่างถูกต้อง

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2558). รายงานประจำปี พ.ศ. 2558.

https://www.mots.go.th/download/article/article_20151005153149.pdf

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2560). รายงานประจำปี พ.ศ. 2560.

<https://www.mots.go.th/download/AnnualReport2560resize.pdf>

กรมการท่องเที่ยว. (2565). แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2566 – 2570)

กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว.

https://province.mots.go.th/ewtadmin/ewt/ranong/download/article/article_20230418122435.pdf

เจษฎา นกน้อย. (2559). การท่องเที่ยวเชิงเกษตร : แนวคิดและประสบการณ์. วารสารวิชาการ

มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 36(2), 157–169

ซูวิทย์ ศิริโชคเวชกุล. 2544. การท่องเที่ยวโดยชุมชน. ม.ป.พ.

บุญชม ศรีสะอาด. (2554). การวิจัยเบื้องต้น (พิมพ์ครั้งที่ 9). สุวีริยาสาส์น.

ยุทธพงษ์ กัยวรรณ. (2543). พื้นฐานการวิจัย. สำนักพิมพ์สุวีริยาสาส์น.

วนิดา อ่อนละมัย. (2563). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อชุมชนบ้านสาวะถี จังหวัด

ขอนแก่น. วารสารเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวสู่ความยั่งยืน, 2(1) 74-83.

วันทนา ฉิมบ้านดอน. (2552). การท่องเที่ยวเชิงเกษตรในตำบลบางไผ่ อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี.

[วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

<http://cmuir.cmu.ac.th/handle/6653943832/35656>

วารุณี เกตุสะอาด และปรกรณ์ สุวานิช. (2554). การประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของพื้นที่เขต

ทิวพัฒนา กรุงเทพมหานคร. รายงานสืบเนื่องจากการประชุมทางวิชาการและนำเสนอผลงานวิจัย

มสธ. วิจัยประจำปี 2554, 364 – 379.

วีระศักดิ์ กราปัญญา. (2554). รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านอ่าว

ท่าเลน – บ้านท่าพรุ ตำบลเขาทอง อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท].

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

ศิริภา มณีรัตน์ และ จุฑาทิพย์ เฉลิมผล. (2560). รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่เหมาะสมของ
เส้นทางสายแมริม-สะเมิง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่. **แก่นเกษตร**, 45(ฉบับพิเศษ 1), 540-544.
สำนักงานจังหวัดชัยภูมิ. (2560). **ประเด็นยุทธศาสตร์พัฒนาจังหวัดชัยภูมิ**.

https://www.chaiyaphum.go.th/page_about/about11.php

Sowmya, K.S., Srikanth, C.D., & Sudha, M.. (2014). Agri-Tourism: Innovative Income Generating
Activity for Enterprising Farmers. **Global Journal of Advanced Research** 1(2). 329-
332.

Srichaivoung, P., Suksai, L., Phungphet, S., & Jedaman, P. (2020). Ecological Agriculture
Tourism Management based on Sustainable Community Participation in Northeast
Regions, Thailand. **International Journal of Innovative Science and Research
Technology**, 5(2), 126–128.

United Nations Development Programme. (2022, May 4). **UNDP Annual Report 2021**.

<https://www.undp.org/publications/undp-annual-report-2021>

